

Uluslararası Süreçler Çerçevesinde Çevre Eğitimi

Doç. Dr. Barbaros GÖNENÇGİL
Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV)
Yönetim Kurulu Başkan Yrd.

barbaros@istanbul.edu.tr

“Dünya herkesin ihtiyacına yetecek kadarını sağlar, fakat herkesin hırsına yetecek kadarını değil”

M. GANDHI

- Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin edindikleri çevre bilgisinin % 63'ünü görsel ve yazılı medyadan öğrenirken, sadece % 12'sini okuldan ve % 9 kadarını da aile ve arkadaşlarından öğrendikleri ortaya konmuştur.

Çevre ve İnsan İlişkisi

Çevre, canlıların içinde bulunduğu ve tüm hayatsal faaliyetlerini sürdürdüğü ortam ya da koşullardır.

Çevre Eğitimi

Çevre eğitimi disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Hem bilişsel hem de duyuşsal alanda amaçları vardır. Bilişsel alandaki amaçları, kişileri daha çevre okur-yazar (environmentally literate) yapmaya yönelirken, duyuşsal alandaki amaçları çevreye ve çevre sorunlarına karşı değer ve tutumları oluşturur.

- Çevre eğitime ilişkin ilk çalışmalar doğa araştırmaları ve korumacılık olarak kendini göstermiştir. Çevre eğitimi ilk kez 1970 yılında Dünya Günü'nde planlanmaya başlamıştır. Çevre eğitiminin esaslarını bilgilendirme, haberdar oluş ve ilgilenme oluşturmaktadır.

- Uluslararası düzeyde, çevrenin korunmasına kapsamlı olarak yaklaşan ilk kuruluş Birleşmiş Milletler (BM) dir. BM, "İnsan Çevresi" adlı ilk toplantıyı 1972 yılında Stockholm'de yapmış ve bu konferansın başlangıç tarihi olan 5 Haziran, Dünya Çevre Günü olarak her yıl çeşitli etkinliklerle tüm ülkelerde kutlanmaktadır.

- 1975 yılında Stockholm deklarasyonu esas alınarak, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'na ilave olarak Uluslararası Çevre Eğitimi Programı (IEEP) başlatılmıştır.
- 1977 yılında Tiflis'de yapılan çevre eğitime ilişkin hükümetlerarası konferansta, çevre eğitimi konusunda uluslararası işbirliğinin gereğine işaret edilerek UNESCO ve UNEP'in girişimlerinin tüm uluslararası toplumu kapsayacak şekilde genişletilmesi kabul edilmiştir.

- Tiflis Konferansının Bildirgesi ve Önerileri, “çevre eğitiminin” eğitim süreçleri içinde yerini alması için bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu belgelerde ulusal ve uluslararası düzeyde çevre eğitiminin geniş çerçevesiyle birlikte niteliği, amaçları ve pedagojik esasları belirtilmektedir.

- 1987 yılında UNESCO ve UNEP işbirliğiyle Moskova'da gerçekleştirilen Uluslararası Çevre Eğitim ve Yetiştirme Kongresi'nde üzerinde durulan konuların başında 1990'lardayürütülecek çevre eğitimi için Tiflis Bildirgesi çerçevesinde uluslar arası stratejinin saptanması gelmekteydi.

- 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz Raporu" diğer adıyla "Brundtland Raporu" sürdürülebilir kalkınma çabalarına yeni bir bakış açısı getirmiştir.

- 3-14 Haziran 1992 tarihinde Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sadece liderleri değil, uluslararası ve bölgesel örgütleri, gönüllü kuruluşları, kadınlar, çocuklar, yerli halklar, çiftçiler, işçiler gibi etkin grupların temsilcilerini bir araya getirmesi bakımından önemlidir. Bu zirvede yayınlanan “Gündem 21” ve diğer ekler “çevre eğitime” yeni bir boyu katmıştır. Buna göre okul dışında da sivil toplum örgütleri vasıtasıyla halkın bu sürece katılımı daha etkin hale getirilmeye çalışılmıştır.

- 1997 yılında, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun çalışma programının uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla Selanik'te, Uluslararası Çevre ve Toplum Konferansı: Sürdürülebilirlik İçin Eğitim ve Toplum Bilinci başlıklı bir konferans düzenlendi.

Sonuç Bildirgesinin eğitimle ilgili maddeleri arasında Tiflis Bildirgesinin tümüyle hala geçerli olduğu belirtilmiş ve

sürdürülebilir kalkınma konusunda eğitimde yapılması gereken düzenlemeler için esaslar oluşturulmuş

- Tiflis Bildirgesi'ne G6re evre Eğitiminin Hedef, Amaç ve Esasları

evre Eğitiminin HEDEFLERİ

- ✓ Kentsel ve kırsal kesimdeki ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik olaylar arasındaki bağlılığın bilincini ve duyarlılığını geliştirmek;

- ✓ Çevreyi korumak ve iyileştirmek için bireylerin gerekli bilgiyi, değer yargılarını, tutum, sorumluluk ve becerileri kazanmaları yolunda imkan sağlamak;
- ✓ Bireylerde ve bütün olarak toplumda, çevreye dönük yeni davranış biçimi yaratmak.

- Çevre Eğitiminin Amaçları

- ✓ BİLİNÇ: Bireylerin ve toplumları, tüm çevre ve sorunları hakkında bilinç ve duyarlılık kazanmasını sağlamak;

- ✓ BİLGİ: Bireylerin ve toplumları çevre ve sorunları hakkında temel bilgi ve deneyim sahibi olmalarını sağlamak;

- ✓ TUTUM: Bireylerin ve toplumların çevre için belli değer yargılarını ve duyarlılığını, çevreyi koruma ve iyileştirme yönünde etkin katılım isteğini kazanmalarını sağlamak;
- ✓ BECERİ: Bireylerin ve toplumların çevresel sorunları tanımlamaları ve çözümlenmeleri için beceri kazanmalarını sağlamak;

✓ KATILIM: Bireylere ve toplumlara, çevre sorunlarına çözüm getirme çalışmalarına her seviyeden aktif olarak katılma imkanı sağlamak.

Tiflis Bildirgesiyle tüm dünyada kabul edilen çevre eğitiminin sınıflandırılmış genel amaçları, 1992 Dünya Zirvesinde gündeme alınan sürdürülebilir kalkınma boyutunu da içerecek şekilde, IEEP tarafından dört seviyelik özel hedef kümeleri haline getirilmiştir.

I. Seviyede, öğrencilerin çevreyle ilgili doğru kararları alabilmesi için ekoloji hakkında bilgilendirilmeleri hedeflenmektedir (BİLGİ sınıfı amaçların yerine getirilmesi).

II. Seviye, BİLGİ ve BİLİNÇ ve TUTUM sınıfı amaçlara cevap vermektedir; insanların çevreye dönük davranışlarıyla ilgilidir.

III. Seviye, bilişsel süreç veya BECERİ seviyesidir; araştırma, inceleme, değerlendirme becerilerinin kazandırılması ve değer yargılarının biçimlendirilmesiyle ilgilidir.

IV. Seviye, çevre sorunlarının çözümlenmesiyle ilgili olarak KATILIM BECERİ'lerinin geliştirme seviyesidir.

- "Çevre eğitimi, mevcut eğitim programlarına eklenecek fazladan bir konu olmamalı, yaşları ne olursa olsun tüm öğrencilere yönelik programlara yerleştirilmelidir....
- Konusu bütün formal ve formal olmayan programlara nüfuz etmeli ve aynı sürekli organik sürecin bir parçası olmalıdır....
- Esas amaç, multidisiplinerlik ve bilimsel disiplinlerin önceden koordinasyonu yoluyla bir eğitim ya da en azından insanların karar alma sürecine katılabilmelerini sağlayacak şekilde yetiştirilmeleridir”
- (Tiflis Konferansı, Nihai Rapor, 1977, Sayfa 29)

Türkiye’de Durum

İlköğretim programlarının genel hedeflerine bakıldığında, çevre kavramına yer verildiği söylenebilir. İlköğretim programları amaç, içerik ve kazanımlar açısından bütüncül olarak incelendiğinde, çevre kavramının (1) yakın çevredeki canlılar, (2) öğrencinin kendi/yakın çevresi ve (3) çevre koruma olarak algılandığı, ancak sosyal ve kültürel çevrenin ihmal edildiği görülmektedir.

Buna ek olarak, çevre ile ilgili kavramlar çoğunlukla Fen ve Teknoloji dersinin bir parçası olarak ele alınmış, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde de belli bir oranda söz edilmiştir.

Buna karşılık bazı Avrupa ülkelerinin eğitim programlarında (Finlandiya, İrlanda vs.) çevre kavramı görsel sanatlar ya da tarih gibi derslerde bile ele alınan bir konudur. Bu açıdan bakıldığında programlardaki çevre kavramının çevreyi tanıma ve korumaya odaklı ve fen eğitiminin bir parçası olarak kabul eden sınırlı bir anlayışla ele alındığı söylenebilir.

İlköğretim programları hem genel hedefler hem de özel hedefler açısından bütün olarak incelendiğinde, sürdürülebilir çevre eğitimi açısından konuların ve kazanımların eğitim programlarında olması gereken nitelikte ve nicelikte olmadığı söylenebilir.

AB “Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Stratejisi” 2006

- a) İklim değişikliği ve temiz enerji,
- b) Sürdürülebilir ulaşım,
- c) Sürdürülebilir üretim ve tüketim,
- d) Halk sağlığı tehdidi,
- e) Doğal kaynakların korunması ve yönetimi,
- f) Sosyal bütünleşme (entegrasyon), nüfus ve göç,
- g) Küresel açlığa karşı mücadele

İlköğretim programlarında yenilenen Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi'nde yer alan yedi öncelik arasında özellikle (1) iklim değişikliği, (2) sosyal entegrasyon, nüfus ve göç, (3) küresel açlığa karşı mücadele, (4) halk sağlığı tehditleri ve (5) sürdürülebilir ulaşım konularıyla ilişkili konu, ünite ve kazanımların yeteri kadar yer almadığı ya da çok az yer verildiği görülmektedir.

Temiz enerji açısından programlarda yer alan öğrenci kazanımları çoğunlukla güneş ve jeotermal enerji üzerinde yoğunlaşmış, ancak diğer yenilenebilir enerji kaynakları olan rüzgâr, biyo-enerji, su ve gelgit enerjisi ile ilgili kazanımlara gerektiği gibi yer verilmemiştir.

Doğal kaynakların korunması ile ilgili olarak çoğunlukla ekosistem ve biyolojik çeşitlilik konularında bazı kazanımlara yer verilmiştir ancak stratejide yer alan kimi konular ya sınırlı sayıdadır (geri dönüşüm) ya da geliştirme değil koruma odaklıdır (tarım, ormancılık).

Öte yandan, öğrenci kazanımları küresel olmaktan çok, yerel temellidir ve ülke sorunlarını temele almaktadır. Oysa, çevre kavramı sadece yakın çevreyi değil, uzak çevreyi de kapsamalıdır.

Diğer bir deyişle, Avrupa ya da dünya ile ilgili çevre sorunları, koruma önlemleri ya da dünyada var olan Gelişmelerden ya çok az söz edilmektedir ya da hiç yer verilmemektedir.

Sonuç olarak, ünite ve kazanımların hazırlanmasında somuttan soyuta gidilmiş olmakla birlikte yakından uzağa gidilememiştir.

Avrupa Birliği anlaşmalarında çevre eğitiminin sürdürülebilir çevre eğitime dönüştürülmesi önemle vurgulanırken, sürdürülebilir çevre eğitimi henüz bizim eğitim sisteminin bir parçası haline gelmediği görülmektedir.

Bazı Avrupa Birliği ülke programlarında çevre eğitimi

ayrı bir ders halinde sunulmakta, bazılarında disiplinlerarası bir anlayışla ya da farklı derslerle iç içe geçmiş olarak verilmektedir.

Genel olarak evre eğitimi fen dersleri dışında halk eğitimi, doğa, toplum gibi bazı derslerle disiplinlerarası bir yaklaşımla daha kapsamlı olarak yer almaktadır.

L. Sauve (2005), çevre eğitimini geleneksel ve çağdaş olmak üzere ikiye ayırmıştır: Bunlardan geleneksel olarak ifade edilen çevre eğitim yaklaşımları insan ve doğa ilişkisini ele alan, çevreyi korumaya odaklı, bilimsel, daha çok fen eğitiminin bir alanı olarak görülen eğitim olarak ifade edilmektedir. Çağdaş olan yaklaşımlar ise çevreyi bütüncül ve sosyokültürel bir yaklaşımla ele alan, eyleme yönelik ve sürdürülebilir olarak kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle çağdaş yaklaşımlar çevre eğitiminin sadece fen boyutu olmadığı, sosyal ve kültürel boyutunun da bir o kadar etkili olduğunu savunmaktadır.

İlköğretim programlarında çevre eğitiminin hem genel ve özel hedeflerde hem de kazanımlarda daha çok çevre-insan ilişkisi, çevre korumaya odaklı ve çoğunlukla fen derslerinde verildiği göz önünde bulundurulursa, daha çok geleneksel bir çevre eğitimi olarak ele alındığı söylenebilir. Ancak ekokullar gibi programların geleneksel eğitimin dışında öğrenci ve öğretmenlere yaklaşımlar sunduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi
Belgin Tanrıverdi, Kocaeli Üniv. Bilim ve Eğitim 2009, Cilt 34, sayı 151.
- UNESCO – UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi.
Sevil Ünal, Ebru Dımışkı, H.Ü. Eğitim Fak. Derg. 16-17, 1999.

